

De redactie nodigt lezers uit boeken te recenseren voor deze rubriek

De econoom Hirschfeld was in de jaren dertig van de vorige eeuw DG Handel en Nijverheid bij het ministerie van Economische Zaken, tijdens de oorlogsjaren SG, en vervolgens als regeringscommissaris belast met het Europees herstelprogramma, de Marshallhulp en de financiële verhoudingen met Indië. Uit deze biografie blijkt de grote bemoeienis die Hirschfeld met het economisch beleid heeft gehad. In de jaren dertig ging hij in tegen de dominantie van het financiële aspect in het economisch beleid, dat in zijn ogen uit meer bestond dan het handhaven van de gouden standaard en een sluitende rijksbegroting. Tijdens de oorlogsjaren ontbraken kabinet en parlement en kreeg hij te maken met de Duitse bezetter.

Voor Hirschfeld betekende dit een grote verantwoordelijkheid. Tegenover nazi's als Seyss-Inquart en Rauter probeerde hij de nationale economie en voedselvoorziening draaiende te houden. Dit vroeg veel van zijn koelbloedigheid (Bolkestein, 2007). Eind 1944 richtte hij de Centrale Reederij voor de Voedselvoorziening op, die bijdroeg aan beperking van de hongersnood. Hij was toen ook bezig met economische issues, zo wijst hij in een speech op de autonomie van de economie, de beperkte mogelijkheden om via beleid economische wetmatigheden te verstoren en de centrale opgave van economische politiek: bevordering van dynamiek en het ecarteren van belemmerende instituties (Hirschfeld, 1960). In 1945 trad hij terug en wacht zo'n anderhalf jaar op het oordeel over zijn functioneren. Enerzijds is er waardering voor zijn grote verdiensten, anderzijds het verwijt van onvoldoende begrip voor de geestelijke waarde van het verzet. In de publieke opinie bleef hij niet onomstreden. Dit weerhield verschillende kabinetten echter niet om hem vanaf 1947 aan te stellen als regeringscommissaris in algemene dienst. In die rol onderhandelde hij met de vier bezettingsautoriteiten over de Duitse toekomst. Hij onderkende het belang van integratie van Duitsland in de Europese economie en van een voorspoedige Duitse economische ontwikkeling, en hekelde het dreigende protectionisme van de vier bezettingsautoriteiten. Voorts onderhandelde hij met de Verenigde Staten over de Marshallhulp. Zijn invalshoek was multilateraal; hij onderhandelde niet zozeer vanuit het Nederlands belang maar vanuit het perspectief van Europese economische samenwerking. Vervolgens werd hij belast met de ontvlechting tussen Nederland en Indië. Een snel herstel van de economische betrekkingen stond voor hem centraal. Na terugkeer in Nederland verwierf hij een achttiental commissariaten bij on-

Fennema, M. en J. Rhijnsburger (2007) *Dr. Hans Max Hirschfeld. Man van het grote geld*. Amsterdam: Bert Bakker.

dernemingen als Unilever, Philips en Akzo.

Het boek is helder en vlot geschreven en in zekere zin spannend, gezien de turbulentie in de periode 1931–1952 met crisis, oorlog, wederopbouw en het verlies van Indië. Het geeft een inzicht in het sociaal-economisch beleid met Hirschfeld als functionaris waar veel samenkomt. Ook komen de interdepartementale afstemmingsperikelen aan bod, met Financiën en SZW over het sociaal-economisch beleid alsmede met Buitenlandse Zaken over de internationale (economische) samenwerking. Ten opzichte van een eerdere biografie (Van der Zwan, 2004) is het winst dat de focus nu niet alleen ligt op de jaren 1940–'45 maar ook op de jaren daarna.

Ook de door Van der Zwan opgeworpen suggestie dat Hirschfeld een Duitse spion geweest zou zijn wordt ontmaskerd. Desgewenst kan deze biografie zelfs worden gelezen als managementboek voor ambtelijke topmanagers. Hirschfeld zal op hedendaagse competenties als bestuurs sensitiviteit, besluitvaardigheid, overtuigingskracht en durf ongetwijfeld hoog scoren. Wat niet zo de nadruk krijgt is de vraag of Hirschfeld de bezetting ook als kans zag om op zijn departement plannen te realiseren die daarvoor controversieel waren. Dat gebeurde elders in Den Haag wel; onder andere bij de Ziekenfondswet en de arbeidsbemiddeling zagen ambtenaren de Duitse bezetting als mogelijkheid om plannen die eerder niet haalbaar bleken alsnog te realiseren (Rigter et al., 1995). Wat ook minder is uitgewerkt is de relatie tussen enerzijds zijn economische denkbeelden en het gevoerde beleid en anderzijds de economische ontwikkeling aan de hand van kerngegevens (Van Zanden, 1997). Marktordeningvraagstukken blijken van alle tijden. In de jaren 1940–'45 moesten ook nog eens lastige morele dilemma's worden getackeld. Beide invalshoeken komen aan de orde en daarom is het voor economen die geïnteresseerd zijn in het wel en wee van de economische politiek in de periode 1931–1952 een (zeer) lezenswaardig boek.

Bolkestein, F. (2007) *Wat wilt u: lijken of kolen?* NRC Handelsblad, 15 juni 2007.

Hirschfeld, H.M. (1960) *Herinneringen uit de bezettingstijd*. Amsterdam: Elsevier.

Rigter, D.P., E.A.M. van den Bosch, R.J. van der Veen, A.C. Hemerijck (1995) *Tussen sociale wil en werkelijkheid*. Den Haag: VUGA.

Zanden, J.L. van (1997) *Een klein land in de 20e eeuw*. Utrecht: Het Spectrum.

Zwan, A. van der (2004) *H.M. Hirschfeld. In de ban van de macht*. Amsterdam: Meulenhoff.

PIET VAN DER GRAAFF
Secretaris Toezicht en Financiële Markten bij de Stichting voor Ondernemingspensioenfondsen (OPF)